Evropa a Asie v politickém kontextu 5. století př. Kr.[1]

■ JAN SOUČEK (Praha)

Tento text volně navazuje na dva články pojednávající o geografickém chápání Evropy v archaickém Řecku a v Hérodotových *Dějinách*, které se mj. zabývají rovněž otázkou zeměpisného vymezení Evropy a hranic, které ji oddělovaly od Asie.[2] Na rozdíl od archaické doby, kdy pojmy Evropa a Asie měly pouze geografickou (resp. mytologickou) platnost, nabývají obě slova v 5. století př. Kr. postupně politického obsahu.

K této proměně došlo v důsledku mohutného válečného konfliktu, v němž vojenské oddíly řeckých obcí čelily výrazné početní převaze perské armády v době vlády Dáreia I. (522-486) a Xerxa I. (486-465). Společně prožívané ohrožení i úspěšné odražení nepřítele výrazně posílilo vědomí vzájemné řecké sounáležitosti a prohloubilo pocit vlastní svébytnosti ve srovnání s okolním neřeckým světem. Třebaže se řecký svět skládal z velikého množství samostatných politických subjektů, byli si Řekové vědomi toho, že je mnohé spojuje – slovy Hérodotovými jsou to „společný původ a společný jazyk [...], společné chrámy bohů a společné oběti a stejné mravy."[3] K tomu přistupuje zásadní rys, který spojoval většinu Řeků, a to život ve svobodných a nezávislých řeckých *poleis*, které podle převažujícího mínění tvořily základní a přirozený rámec pospolitého lidského života.[4] Všechny, kteří hovořili jiným jazykem a nesdíleli výše uvedené hodnoty, označovali Řekové slovem *barbaros*, které vedle neutrální platnosti nabylo v důsledku konfrontace s Persií negativního zabarvení, neboť od nynějška označovalo v řadě případů především úhlavní nepřátele,

[1] Článek je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 „České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes", jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

[2] SOUČEK 2008, s. 29 a 34; SOUČEK 2009, s. 21-38.

[3] HÉRODOTOS, VIII,144 (citace z Hérodotova díla pocházejí z překladu J. Šonky, HÉRODOTOS, *Dějiny*, Praha 1972).

[4] Srv. kupř. ARISTOTELÉS, *Pol.* I, 1252b29 nn.

Peršany.[5] Vzájemný protiklad mezi Řeky a ostatními etniky, zejména obyvateli rozlehlé perské říše, vyjadřovala především opozice pojmů *Hellénes – barbaroi*, zakotvená výrazně v chápání protikladnosti politických zřízení, svobody v *poleis* na jedné straně a despocie na straně druhé. Jelikož se však perská říše rozkládala na východě v Asii, začal být rozpor mezi Západem a Východem pojímán jako konflikt mezi Evropou (resp. Řeckem) a Asií, třebaže mnohé řecké *poleis* ležely v Asii, tj. především v Malé Asii.[6]

Velmi raným dokladem tohoto rozporu jsou Aischylovi *Peršané*, s nimiž básník zvítězil roku 472. Patří mezi nečetné tragédie, které zpracovávaly historické téma, zde konkrétně řecké vítězství nad perským loďstvem v námořní bitvě u Salamíny roku 480.[7] Hra je oslavou řeckého úspěchu, zejména zdůrazňuje zásluhy Athéňanů – když se Xerxova matka Atossa ptá sboru, proč chce její syn ovládnout právě Athény, dozvídá se, že zmocnil-li by se jich, bylo by ho již poslušno celé Řecko (v. 233 n.).[8]

Protikladnost Západu a Východu formuluje Aischylos nejvýrazněji ve scéně, která předchází příchodu posla se zprávou o drtivé porážce do Sús. Sbor perských starců vyjadřuje obavy o osud tažení a neblahé tušení zesiluje Atossin varovný sen. Zdálo se jí v něm o dvou krásně oděných ženách, jedné v perském šatu, druhé v dórském,[9] jež byly „dvě sestry téže krve", z níž jedné bylo vlastí Řecko, druhé barbarská země. Když mezi nimi došlo k rozbroji (*stasis*), Xerxés se je snažil zkrotit a zapřáhl je k vozu. V tu chvíli se projevil rozdíl v jejich charakteru: barbarská žena se bez jakéhokoli odporu podvolila, avšak Řekyně jho zlomila a svrhla krále (v. 181 nn.).[10]

Z uvedené parafráze Aischylových veršů je patrné, že jeho chápání vzájemného vztahu Řeků a barbarů není černobíle nepřátelské. Na jedné straně označuje obě ženy za „sestry téže krve", čímž dává na srozuměnou, že všichni lidé jsou si navzájem příbuzní, že jsou součástí jednoho lidského pokolení. Na straně druhé však mezi oběma světy zeje hluboká propast. Proti řecké svobodomyslnosti stojí ochota barbarů snášet otrocké jařmo. Svobodu v řeckých *poleis*

[5] K otázce vztahu Řeků a barbarů srv. DILLER 1961, s. 37 nn.; HARRISON 2002, *passim*; CARTLEDGE 2002, s. 51 nn.; HARTOG 2001, s. 79 nn.; GAUER 1998, s. 31 nn; z přehledu výskytu slova *barbaros* v řeckých textech (WELSKOPF 1985, sl. 298 nn.) vyplývá, že nejstarší doklady pocházejí z děl autorů, kteří žili na přelomu 6. a 5. století př. Kr.; jediným starším dokladem je složenina *barbarofónos* u Homéra (*Il.* II,867).

[6] Srv. HARTOG 1996, s. 7 nn.

[7] Celkově k politickému poselství *Peršanů* srv. GOLDHILL 2002, s. 50 nn.

[8] Srv. EUBEN 1997, s. 69 nn.

[9] Aischylos výslovně hovoří v případě Řekyně o „dórském" šatu, neboť ten byl pokládán za původní řecký ženský oděv, zatímco iónský ženský šat byl kárského, tudíž asijského původu – srv. HÉRODOTOS, *Hist.* V,88.

[10] MEIER 1988, s. 76 nn.

zdůrazňuje Aischylos na vícero místech, mj. ve scéně, v níž se Atossa ptá sboru, kdo je velitelem a pánem athénského vojska, které zde jako *pars pro toto* symbolizuje celý řecký svět. Dostává se jí odpovědi, že Athéňané nejsou otroky a nejsou poslušni žádného člověka (v. 241 n.).[11] Řecká touha po svobodě rovněž výrazně zaznívá z bojového pokřiku, který při svém popisu bitvy u Salamíny uvádí perský posel: „Nuže, synové Řeků, osvoboďte svou vlast, osvoboďte své děti a ženy i chrámy otcovských bohů a hroby předků. Nyní se bojuje o všechno!"[12] Ve srovnání s řeckou svobodou se postavení obyvatel perské říše nutně jeví jako otroctví. Perský král má nad svými poddanými absolutní moc, to je neměnná danost, avšak jeho vládnutí může mít pozitivní či negativní rysy. Protiklad dobrého a špatného vládce Aischylos názorně ukazuje na srovnání krále Dáreia a jeho syna Xerxa. Dáreia značně idealizuje – je pro něho ztělesněním spravedlivého a moudrého panovníka, jenž svůj lid nikdy neuvedl do záhuby, protože vždy dbal na vůli bohů.[13] V kontextu válečného konfliktu mezi *poleis* v mateřském Řecku a perskou říší klade důraz na jeden aspekt respektování této vůle – Zeus perským králům dopřál vládnout jen nad celou Asií (v. 762 nn.).[14] Toto tvrzení vkládá Aischylos do úst přímo králi Dáreiovi, jehož stín vystoupil z hrobu, aby vznesl obvinění proti svému synovi Xerxovi. Právě ten je v Aischylově pojetí pravým opakem svého otce, je zosobněním násilného a svévolného vládce, jenž přináší všem Peršanům zhoubu, neboť nerespektuje vůli bohů, překračuje hranice Asie, a tím se dopouští *hybris*, která musí být potrestána.[15]

Aischylos tedy vidí protikladnost mezi Západem a Východem především v rovině rozporu mezi Řeky a barbary, kteří se od sebe liší svobodomyslností na jedné straně a otrockým duchem na straně druhé. Zároveň však alespoň zčásti tento rozpor vymezuje geograficky, když uvádí, že perským králům přísluší vládnout nad Asií. Protipólem Asie mu však není Evropa, nýbrž Řecko.

Zatímco Aischylos svou tragédií *Peršané* reagoval toliko na jednu, byť i rozhodující bitvu v průběhu řecko-perských válek, historik Hérodotos z maloasijského Halikarnássu učinil tento válečný konflikt ústředním motivem celého svého díla, rozsáhlého přehledu dosavadních dějin takřka celého tehdy

[11] HARRISON 2000, s. 51 nn.

[12] AISCHYLOS, *Pers.* 402 nn. (přel. J. Souček).

[13] K chvále Dáreiovy vlády srv. mj. 555 nn.; 779 nn.; 852 nn. Aischylos potřeboval dosáhnout žádoucího konfliktu obou vládců, a proto poněkud „upravil" historickou skutečnost – především vědomě odsunul do pozadí tažení proti Řecku v době jeho vlády, které bylo odvetou za pomoc Athén a Eretrie povstání maloasijských Řeků (o bitvě u Marathónu je v *Peršanech* jen jediná zmínka – v. 475).

[14] Vláda nad Asií zahrnuje i maloasijské Řeky – srv. HEINRICHS 1989, s. 98 nn.

[15] Srv. AISCHYLOS, *Pers.* 550 nn.; 717 nn.; 820 nn.; k Aischylovu chápání *hybris* srv. FISHER 1992, s. 247 nn.

známého světa. V duchu starší iónské tradice se původně zabýval cizími zeměmi a sepisoval o nich vyprávění (*logoi*), v nichž vedle historického materiálu byly silně zastoupeny údaje geografického a etnografického charakteru, avšak celkovou změnu koncepce jeho historického díla zřejmě výrazně ovlivnil ve 40. letech 5. století pobyt v Athénách, kde byl tehdy vítězný odpor proti perské přesile stále živým tématem.

Hérodotos se ovšem neomezil pouze na vylíčení nedávné minulosti, nýbrž pojal řecko-perské války jako vyvrcholení dávného konfliktu mezi Řeky a barbary. Kořeny sporů klade do vzdálených časů věku hérôů a za jejich příčinu pokládá vzájemné únosy žen – Foiničané unesli z Argu Íó, Řekové z Tyru Europu a z Kolchidy Médeiu a později Paris Helenu ze Sparty (I,1 nn.). Hérodotos uvádí různé, dílem protikladné varianty těchto vyprávění, avšak nehodlá posuzovat, kde je pravda. Na pevné půdě se cítí až v době poměrně nedávné, neboť říká: „Označím toho, o kom sám vím, že začal s bezprávnými činy proti Řekům, [...]" (I,5). Tímto mužem byl lýdský král Kroisos, jenž si podrobil řecká města v Malé Asii, a tak způsobil, že někteří Řekové – předtím všichni svobodní – upadli do cizího područí (I,6; srv. I,26).[16] Hérodotův obraz Kroisa však není černobílý, nezamlčuje ani jeho přátelské vztahy k Řekům (I,6) a obšírně vypráví o jeho úctě k delfské věštírně (I,47 nn.).[17]

Tento Hérodotův diferenciovaný přístup k barbarskému světu je jasně patrný už z *prooimia*, kde zdůrazňuje, že významnou intencí jeho díla je – vedle vysvětlení, proč Řekové a barbaři vedli navzájem války – přispět k tomu, „aby neupadlo v zapomenutí, co lidé vykonali, aby se zachovala sláva velikých a podivuhodných činů, které dokázali jednak Řekové, jednak barbaři" (I,1).[18] Tento rys jeho historického vyprávění, totiž pozitivní ocenění zásluh a předností jiných národů, patrné zejména ve II. knize věnované Egyptu, je v kontextu řeckého myšlení, zaměřeného výrazně „hellénocentricky", dosti ojedinělý a natolik výrazný, že jej pozdější autoři obviňovali ze sympatií k barbarům.[19]

I vzdor obdivu k tomu, čeho barbaři dosáhli, je však základním motivem jeho historického díla nepochybně rozpor mezi jejich a řeckým světem. Tento antagonismus vyjadřuje Hérodotos nejčastěji v etnické rovině (*Hellénes – barbaroi*), avšak vedle toho jej chápe také geograficky jako protiklad Evropy a Asie, jak je patrné hned z úvodu díla, kde v již zmíněném přehledu vzájemných příkoří v dávných dobách píše, že Řekové se provinili, „neboť začali s válečnými výpravami do Asie ještě dříve než Asiaté do Evropy" (I,4). Tohoto

[16] FUHRMANN, s. 22 nn.

[17] K obrazu Kroisa u Hérodota srv. GAUER 1995, s. 211 n.

[18] K *prooimiu* srv. BICHLER – ROLLINGER 2001, s. 13 nn.

[19] Srv. kupř. PLÚTARCHOS, *De Her. malign.* 12, kde je Hérodotos označen slovem *filobarbaros*.

protikladu kontinentů, které na jiných místech svého díla vymezuje v čistě zeměpisné rovině (II,16 n.; IV,36 nn.), používá Hérodotos ve svém díle i později, když politický rozpor mezi Řeky a perskou říší charakterizuje geograficky opozicí Evropy a Asie.[20] Peršané totiž „dosáhli nadvlády v Asii" (I,95) a „považují celou Asii za majetek svůj a svého právě panujícího krále" (IX,116). Pokus rozšířit perskou moc směrem do Evropy chápe Hérodotos – podobně jako Aischylos – za překročení míry určené bohy, tj. za *hybris*, která dojde zaslouženého trestu. Tato myšlenka je výstižně vyjádřena v jedné Themistokleově řeči, v níž athénský vojevůdce zdůrazňuje, že zásluhu na porážce Peršanů mají „bohové a héróové, kteří nedopustili, aby jediný muž kraloval nad Asií a Evropou" (VIII,109).[21]

Základní rozpor mezi Východem a Západem, resp. mezi Řeky a barbary, vymezuje Hérodotos především v politické rovině, tj. zdůrazňuje zásadní protiklad mezi orientální despocií a svobodou řeckých *poleis*. Snaží se však postihnout jeho hlubší kořeny a za jeden z podstatných faktorů, které jej určovaly, pokládá charakter krajiny, v níž lidé žijí a jež významně spoluurčuje jejich vlastnosti, způsob života a také politické uspořádání. Velmi jasně tuto myšlenku vyjadřuje v závěru svých *Dějin*, když píše o tom, jak Kýros odmítl návrh, aby se Peršané ze své malé a drsné původní vlasti odstěhovali někam do mírné krajiny. Zakladatel perské říše před tím varuje, neboť kdyby tak učinili, přestali by už být vládci, ale stali by se ovládanými, jelikož v mírných zemích se rodí změkčilí, a nikoli bojovní muži (IX,122).

Dalším z faktorů, který má vliv na rozdílnost Řeků a Peršanů, je dle Hérodota protiklad chudoby a bohatství. Vzdor Kýrovu varování získali Peršané svými výboji záhy obrovské bohatství, které je přivedlo ke zjemnělému způsobu života a nedostatku statečnosti v boji – tento závěr lze vyvodit z řeči mílétského vládce Aristagora ve Spartě, kde žádal o pomoc iónskému povstání (V,49).[22] Proti perskému bohatství staví Hérodotos chudobu Řecka – činí tak slovy Démarata, spartského vyhnance na Xerxově dvoře, který králi vysvětluje, že „chudoba je s Řeckem srostlá od kolébky, statečnost pak je vlastnost získaná, ke které Řeky přivedla moudrost a přísné zákony; statečností se Řecko brání proti chudobě a otroctví" (VII,102).

Rozpor mezi bohatstvím a chudobou se zjevně promítá do roviny politického zřízení. Zatímco obrovské bohatství mohutné perské říše je spjato s despotickou vládou, v níž i nejvyšší velmoži jsou jen královými otroky (VII,56; VIII,102), v chudých a drobných řeckých obcích se daří svobodě, jež však není zcela absolutní, jak vyplývá ze slov již zmíněného Démarata, jimiž charakterizoval Lakedaimoňany: „Jsou sice svobodní, ale ne ve všem; jejich pánem je zákon a před ním mají daleko větší úctu než tví lidé před tebou." (VII,104). Řecké lpění na svobodě a odpor k despotické moci vyjadřuje Hérodotos mj. v příběhu dvou Sparťanů, kteří odešli do Persie, aby odčinili poskvrnu způsobenou zabitím perských hlasatelů. V rozhovoru s perským hodnostářem, jenž jim doporučuje, aby se poddali králi a získali vlivné postavení, jeho návrh rozhodně odmítají: „Víš, co to znamená být otrokem, ale svobody jsi nikdy neokusil, zda je sladká či ne. Kdybys jí okusil, radil bys nám, abychom o ni bojovali nejenom kopími, ale i sekerami." (VII,135).[23]

Hérodotos tedy vidí mezi Řeky a barbary zásadní rozpor spočívající v tom, že jedni žili ve svobodných obcích, zatímco druzí byli otroky svých panovníků. Přesto však – podobně jako Aischylos – si je vědom toho, že je i přes všechny kulturní a politické rozdíly spojuje hluboká vrstva základních hodnot, jež je společná všem lidem bez rozdílu. K tomuto názoru dospívá na základě zkoumání rozdílnosti *nomoi*, tj. mravů, obyčejů a také zákonů určujících způsob života lidské společnosti. Jasně si uvědomuje jejich relativní platnost – kdyby si všichni lidé měli vybrat ze všech obyčejů na světě, každý by si zvolil své vlastní, neboť je pokládá za nejlepší. Ve svém díle probírá na různých místech často výrazně protikladné mravy různých etnik, avšak má pro všechny pochopení, protože i přes někdy značnou neobvyklost pro cizince mají zásadní význam pro pospolitost, v níž platí (III,38).[24] I přes značné rozdíly v mravech a obyčejích však dle Hérodota platí normy, které jsou společné všem lidem – tuto myšlenku uvádí v rámci vyprávění o již připomenutém případě zabití perských poslů ve Spartě, neboť právě ochrana poslů mezi ně patří (VII,136).

Myšlenka, že charakter krajiny má vliv na vlastnosti obyvatel a na jejich politické zřízení, spojuje Hérodotovo dílo s nerozsáhlým anonymním spiskem *O vzduchu, vodách a místech*, který je součástí *Corpus Hippocraticum*. Dílo je tradičně spojováno s kójskou lékařskou školou, jejímž nejslavnějším představitelem je Hippokratés, a je datováno do druhé poloviny 5. století.[25] Spojují se v něm aspekty dobové lékařské teorie a politického myšlení. V prvé části spisu (kap. 1-11) autor postupně probírá, jaký vliv mají na tělesnou konstituci a lidské zdraví roční doby, poloha sídel vzhledem k východu a západu slunce a vzhledem k větrům, které tam vanou, a charakter zdrojů vody. Poznání těchto skutečností pak může lékaři napomoci k tomu, aby správně určil diagnózu.

[20] THOMAS 2002, s. 75 nn.

[21] KORNAROU 2004, s. 307 nn.

[22] Srv. též slova spartského regenta Pausania, který po bitvě u Plataj komentoval skvělé vybavení perského polního ležení slovy: „[...] chci vám ukázat hloupost toho Peršana, který takhle žil, a přesto k nám přišel loupit, ačkoli žijeme bídně" (HÉRODOTOS, *Hist.* IX,82).

[23] Srv. DIHLE 1994, s. 41 n.

[24] Srv. CANFORA 2001, s. 266 n.; THOMAS 2002, s. 102 nn.

[25] JOUANNA 1992, s. 528 n.

Ve druhé části pojednání (kap. 12-24) pak autor na základě předešlého výkladu konkrétně charakterizuje různé národy[26] a zejména se snaží postihnout, jakým způsobem odlišné přírodní podmínky a protikladné politické zřízení určují charakter obyvatel Evropy a Asie. Nacházíme zde tedy v poměrně důkladně propracované podobě myšlenky, které spíše jen v náznaku nadhodil Hérodotos. Na rozdíl od něho však autor spisku *O vzduchu, vodách a místech* nehovoří o protikladu Řeků a barbarů, nýbrž o odlišnosti obyvatel Asie a Evropy. Co se týče Evropy, má na mysli očividně především Řeky a pod Asií rozumí především Malou Asii.[27]

Ve 12. kapitole autor zdůrazňuje, že „Asie se naprosto odlišuje od Evropy přirozenou povahou všeho, jak toho, co vyrůstá ze země, tak lidí".[28] V následující charakteristice Asie se soustřeďuje na tu její část, jež „leží uprostřed mezi chladem a horkem" a jež se těší mírnému klimatu bez výrazných výkyvů. Nesužuje ji ani přílišné vedro, ani mráz, ani sucho a nedostatek vody, ani nadměrné množství srážek. V Asii je proto všechno větší a krásnější, země dává množství plodů a daří se tam i domácím zvířatům, která mají mnoho mláďat. Příznivé podnebí, jakoby stálé jaro, blahodárně působí i na tamní obyvatele – mají dosti mírné a jemné mravy, jsou dobře živení, krásní a urostlí a navzájem se sobě podobají –, avšak přináší i stinné stránky – jejich přirozené povaze je velmi vzdálena mužnost, odvaha a odolnost vůči námaze a strázni.

V 16. kapitole pak autor shrnuje předešlý výklad o Asii, když uvádí, že příčinou nedostatku mužnosti a odvahy jejích obyvatel je stálost podnebí, avšak vedle tohoto vysvětlení předkládá nový důvod slabosti Asiatů, a to ten, že je způsobena jejich obyčeji, resp. zákony (*nomoi*): „Většině Asie totiž vládnou králové; kde lidé nejsou sami sobě pány a nejsou nezávislí, nýbrž jsou v područí vládce, neuvažují o tom, jak by se vycvičili ve válečném umění, ale o tom, jak by se jevili neschopnými boje." Účast na válečném tažení totiž přináší odloučení od blízkých, hrozbu smrti a hospodářské ztráty, zatímco úspěch v boji přináší prospěch jen vládci. V kontextu dobové diskuse o vzájemném vztahu *nomos* a *fysis* se zde setkáváme s myšlenkou, že *nomos* může ovlivnit *fysis*: „I když je někdo svou přirozenou povahou (*fysei*) statečný a smělý, jeho charakter se změní působením obyčejů (*hypo tón nomón*)." Jako doklad toho-

[26] Všímá si zejména těch etnik, která se výrazně liší od ostatních; nejpodrobněji se věnuje Skythům, dále charakterizuje obyvatele oblasti při řece Fásis a blíže neznámé *Makrokefaly*. Kromě toho se zabýval také obyvateli Egypta a Libye, avšak příslušné pasáže jsou ztraceny. Celkově k obsahu 2. části spisu srv. LEVINE 1971, s. 135 nn.

[27] Uvedené srovnání se týká středního pásu země s mírným podnebím ležícím mezi teplotními extrémy, které pro Evropu představuje Skythie a pro Asii zřejmě postihoval ztracený popis Egypta a Libye. Srv. MÜLLER 1972, s. 141 n.

[28] Citace ze spisu *O vzduchu, vodách a místech* přel. J. Souček.

to obecného závěru uvádí autor tu skutečnost, že Řekové či barbaři, kteří žijí v Asii a nejsou v područí vládců, jsou nejbojovnější ze všech lidí, protože nebezpečí podstupují ve vlastním zájmu.[29]

23. kapitola přináší – po obšírném výkladu o Skythech, kteří žili v severní části Evropy – stručnou charakteristiku dalších obyvatel Evropy: Ti se od sebe liší velikostí i podobou a jejich mravy jsou dosti hrubé a drsné, neboť jsou vystaveni častým a prudkým klimatickým změnám, střídání mrazivých zim a horkých lét, suchem i hojnými dešti. To je však jen jedním důvodem, proč jsou lidé v Evropě statečnější než Asiaté, druhý spočívá v tom, že nejsou v područí králů, nýbrž jsou nezávislí (*autonomoi*), a proto rádi dobrovolně podstupují nebezpečí.[30]

Pro autora spisu *O vzduchu, vodách a místech* se tedy rozdílný charakter obyvatel Evropy a Asie zakládá na dvou faktorech, jednak na odlišném klimatu a přírodních podmínkách, jednak na protikladném politickém uspořádání. Na rozdíl od Aischyla a Hérodota je pro něho zkoumání rozdílů mezi Evropany a Asiaty jedním z hlavních cílů celého díla, a proto je jeho výklad relativně soustavný a ucelený. Aischylos vyjadřuje opozici Východu a Západu převážně v politické rovině jako kontrast řecké svobodomyslnosti a orientální despocie a jen okrajově zmiňuje geografický aspekt. Také Hérodotos převážně uvažuje v pojmech Řekové a barbaři, avšak zároveň vidí zmíněný protiklad jako rozpor mezi Evropou a Asií. Politický aspekt dále rozšiřuje úvahami o rozdílnosti *nomoi* a stručně se dotýká i vlivu krajiny na charakter obyvatel. Oba autoři, Aischylos i Hérodotos, jsou si i přes zásadní rozdíly mezi Řeky a barbary vědomi toho, že všichni jsou součástí jednoho lidského rodu a že je spojují základní lidské hodnoty. Oproti tomu se autor hippokratovského spisku na základě zkoumání vlivu přírodních podmínek a politického uspořádání omezuje pouze na postižení zásadních rozdílů mezi obyvateli Evropy a Asie. V zásadě mu rovněž jde o vysvětlení rozdílů mezi Řeky a barbary, avšak těchto pojmů ve výkladu neužívá, neboť se snaží vzbudit dojem argumentace oproštěné od dobových politických konotací. Přesto se však jeho závěry nijak nevymykají ve své době převládajícímu obrazu, který si Řekové vytvořili o sobě samých v kontrastu k barbarům.

[29] VEGETTI 1995, s. 615 nn.

[30] Srv. EDELSTEIN 1931, s. 32 nn.; BACKHAUS 1976, s. 170 nn.; LÓPEZ FÉREZ 1994, s. 90 nn.

Bibliografie

BACKHAUS, W., 1976: *Der Hellenen-Barbaren-Gegensatz und die hippokratische Schrift Peri aeron, hydaton, topon*, in: Historia 25, s. 170-185.
BICHLER, R. – ROLLINGER, R., 2001: *Herodot*. Hildesheim – Zürich – New York.
CANFORA, L., 2001: *Dějiny řecké literatury*. Praha.
CARTLEDGE, P., 2002: *The Greeks. A Portrait of Self and Others*. Oxford.
DIHLE, A., 1994: *Die Griechen und die Fremden*. München.
DILLER, H., 1962: *Die Hellenen-Barbaren-Antithese im Zeitalter der Perserkriege*, in: REVERDIN, O. (vyd.), *Grecs et barbares*. Entretiens Fondation Hardt, VIII. Vandœuvres – Genève.
EDELSTEIN, L., 1931: *Peri aeron und die Sammlung der hippokratischen Schriften*. Berlin.
EUBEN, J. P., 1997: *Corrupting Youth. Political Education, Democratic Culture, and Political Theory*. Princeton, N. J.
FISHER, N. E. R., 1992: *Hybris. A Study in the Values of Honour and Shame in Ancient Greece*. Warminster, England.
FUHRMANN, M., 1997: *Der Name Europa als kulturelle und politische Idee*, in: DALFERTH, I. U. – LUIBL, H. J. – WEDER, H. (vyd.), *Europa verstehen. Zum europäischen Gestus der Universalität*. Zürich, s. 19-37.
GAUER, W., 1995: *Europa und Asien. Die Entdeckung der Kontinente und die Einheit der alten Welt*, in: Saeculum 46, s. 204-215.
GAUER, W., 1998: *Die Aegaeis, Hellas und die Barbaren*, in: Saeculum 49, s. 22-55.
GOLDHILL, S., 2002: *Battle Narrative and Politics in Aeschylus'* Persae, in: Harrison, T. (vyd.), *Greeks and Barbarians*. New York, s. 50-61.
HARRISON, T., 2000: *The Emptiness of Asia. Aeschylus'* Persians *and the History of the Fifth Century*. London.
HARRISON, T. (vyd.), 2002: *Greeks and Barbarians*. New York.
HARTOG, F., 1996: *Fondements grecs de l'idée d'Europe*, in: Quaderni di storia 22, n. 43, s. 5-17.
HARTOG, F., 2001: *Memories of Odysseus. Frontier Tales from Ancient Greece*. Chicago.
HEINRICHS, J., 1989: *Ionien nach Salamis*. Bonn.
JOUANNA, J., 1992: *Hippocrate*. Paris.
KORNAROU, E., 2004: *The Tragic Herodotus?*, in: KARAGEORGHIS, V. – TAIFACOS, I. (vyd.), *The World of Herodotus. Proceedings of an International Conference Held at the Foundation Anastasios G. Leventis, Nicosia, September 18-21, 2003 and Organized by the Foundation Anastasios G. Leventis and the Faculty of Letters, University of Cyprus*. Nicosia, s. 307-319.
LEVINE, E. B., 1971: *Hippocrates*. New York.
LÓPEZ FÉREZ, J. A., 1994: *Los escritos hipocráticos y el nacimiento de la identidad europea*, in: KHAN, H. A. (vyd.), *The Birth of the European Identity. The Europe-Asia Contrast in Greek Thought*. Nottingham, s. 90-123.

MEIER, CHR., 1988: *Die politische Kunst der griechischen Tragödie*. München.
MÜLLER, K. E., 1972: *Geschichte der antiken Ethnographie und ethnologischen Theorienbildung*, I. Wiesbaden.
SOUČEK, J., 2008: *Geografické chápání Evropy v nejstarší řecké tradici*, in: ZJKF – Auriga 50, s. 27-36.
SOUČEK, J., 2009: *Hérodotův geografický obraz Evropy*, in: ZJKF – Auriga 51, s. 21-38.
THOMAS, R., 2002: *Herodotus in Context. Ethnography, Science and the Art of Persuasion*. Cambridge.
VEGETTI, M., 1995: *Legge e natura nel De Aëre ippocratico*, in: Medicina nei secoli 7, s. 611-619.
WELSKOPF, E. CH., 1985: *Soziale Typenbegriffe im alten Griechenland und ihr Fortleben in den Sprachen der Welt*, B. 1: *Belegstellenverzeichnis altgriechischer sozialer Typenbegriffe von Homer bis Aristoteles*, T. 1. Berlin.

■ ZUSAMMENFASSUNG
Europa und Asien im politischen Kontext des 5. Jahrhunderts v. Chr.

Die Perserkriege trugen dazu bei, dass sich die Griechen intensiver ihrer eigenen Identität bewusst waren und dass sich der Gegensatz zwischen ihnen und den Barbaren (besonders den Persern) vertiefte. Diesen Antagonismus brachte im 5. Jahrhundert deutlich zum Ausdruck zum einen die Opposition der Begriffe *Hellenes – barbaroi*, oder auch zum anderen die Antithese der Erdteile Europa und Asien, weil das Perserreich als zu Asien zugehörig aufgefasst wurde. Der Hauptunterschied zwischen den beiden Bereichen wurde vor allem als Kontrast der Bürgerfreiheit in den griechischen Poleis und der Knechtschaft der Untertanen des persischen Königs verstanden. Der Aufsatz verfolgt diese Gegenüberstellung an drei Texten, die für diese Problematik besonders aufschlussreich sind, und zwar an der Tragödie *Perser* von Aischylos, an dem Geschichtswerk des Herodots und letztlich an der medizinischen Schrift *Über die Umwelt*.